

PERSONÁLNÍ OČISTA NA ČESKOSLOVENSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH PO ROCE 1945 SE ZAMĚŘENÍM NA PRÁVNICKOU FAKULTU UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Alena Sojková

1. Prověřování národní spolehlivosti a čestné soudy

První personální očistné akce na univerzitní půdě se datují již před rok 1948 a svým způsobem předznamenaly situaci po tomto roce.

V roce 1945, krátce po obnově vysokých škol po konci války, vyvstala otázka, jak se vypořádat s těmi, kteří spolupracovali s okupanty nebo studovali na německých a maďarských vysokých školách. Bylo nutné tzv. očistit učitelský sbor i studentstvo od těchto osob.

Tato očistná akce vznikla živelně již velice rychle po obnovení provozu vysokých škol, neměla však žádné zákonné nebo jiné ukotvení. Nebyl tak jasný ani rozsah, ani procesní forma, jak bude tato akce probíhat. U učitelů se jejího řízení „*iniciativně ujal odborové rady a případy distancovaných učitelů byly předkládány také disciplinární komisi, aby se učinilo zadost autonomnímu zřízení univerzity*“.¹

Ohledně vysokoškolských učitelů vnesl více světla do situace dekret prezidenta republiky ze dne 4. října 1945, o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, který konečně dal těmto očistným akcím právní základ.² V ust. § 2 velmi široce vymezoval, jakou činnost je možno v očistných komisích stíhat. Dle odst. 1 tohoto ustanovení bylo možno stíhat takového zaměstnance, „*kteřý v době nesvobody porušil věrnost vůči Československé republice, nebo českému nebo slovenskému národu, po případě se prohrěšil proti národní cti anebo proti povinnosti národní soudržnosti vůči příslušníkům českého nebo slovenského národa...*“.³ Mezi činnosti naplňující toto obecné kritérium patřily nejen přihlášení se k německé nebo maďarské národnosti a politická spolupráce s Němci, ale např. společenský mimoslužební styk s Němci a Maďary (na honech, společenských večírcích apod.) a „*veškerá jiná spolupráce s okupanty směřující k posílení nebo upevnění okupantského režimu*“.⁴ Takto široká skutková podstata mohla být volnou aplikací ustanovení velmi snadno zneužita. Přitom trestem mohlo být mimo jiné vyloučení z postupu do vyšších stupňů služného nejdéle na tři roky, zmenšení služného (části platu) až na tři roky a až o 50%, trvalé přeložení na jiné služební místo (opět spojené s vyloučením postupu do vyšších stupňů služného nebo zmenšením služného), přeložení do dočasné nebo trvalé výslužby nebo až propuštění ze služebního (pracovního) poměru.⁵ Na provinivšího se zaměstnanec tedy čekal až svého druhu trestněprávní postih.

Soustava očistných komisí sestávala z očistných komisí při okresních národních výbo-rech v sídle krajských soudů, v Praze a Brně pak zemských národních výbo-rech, a vrchní očistné komise pro české země při ministerstvu vnitra v Praze a pro obvod Slovenska při pověřenectvu Slovenské národní rady pro věci vnitřní v Bratislavě.⁶ Očistné komise jednaly v senátech, které se skládaly z předsedy očistné komise (nebo jeho náměstka) a dvou

přisedících, kdy alespoň předseda komise a jeden přisedící museli mít právní znalosti. Minimálně jeden člen komise měl být z oboru, popř. i zaměstnanecké kategorie obviněného. Podobně byla složena i vrchní očištná komise, kde však byli přisedící již čtyři (minimálně dva práva znalí a minimálně dva z oboru obviněného).⁷ Členy vrchních očištných komisí jmenovala vláda, u ostatních očištných komisí pak ministr vnitra na návrh zemských národních výborů.

Řízení se zahajovalo na návrh (kárné oznámení) služebního úřadu po oznámení o služebním přečinu (veřejné orgány měly oznamovací povinnost, občané oznamovací právo). Velmi se podobalo trestnímu řízení, avšak byly zde i zásadní rozdíly: řízení bylo neveřejné a mohlo být vedeno bez jakýchkoli omezení i proti nepřítomným a bez toho, aby se dostal obviněný. Po dobu řízení mohl být zaměstnanec suspendován.⁸

Není tedy divu, že při působení očištných komisí docházelo mnohdy k přehmatům a křivým obviněním. „*Při mnohých vyšetřováních mělo na výsledek vliv vyřizování osobních účtů, touha po vlastním služebním postupu a závist, které vedly ruku pisatele často zkreslených nebo nepravdivých udání. Šetření národní spolehlivosti posloužilo také ve více případech k postihu politických odpůrců, většinou osob pravicového zaměření.*“⁹

Působnost očištných komisí měla skončit 31. března 1946 a neskončená řízení měla být přesunuta na příslušnou disciplinární komisi, došlo však k prodloužení působení očištných komisí, nejprve do 31. prosince 1946 a posléze až do 4. května 1947.¹⁰

Podobně fungovaly i očištné komise přímo na fakultách univerzit, zaměřující se především na očistu mezi studenty. „*Pravidla byla stanovena až pokyny MŠO ze 7. června [1945 – pozn. aut.]¹¹, podle nichž se zřídily fakultní vyšetřující (tzv. očištné) komise, složené ze tří posluchačů a tří zástupců učitelského sboru.*“¹² Tři posluchače navrhoval akční fakultní výbor a potvrzoval je Svaz vysokoškolského studentstva, tři zástupce učitelského sboru určoval děkan.¹³

„*Ve druhé instanci působil pro složitější případy Čestný soud v Praze a Brně, delegovaný napůl svazem studentstva a ÚRO, jehož předsednictvo jmenoval ministr.*“¹⁴ Předsednictvo tvořil předseda a dva místopředsedové. Čestný soud měl ještě dalších 14 členů, kteří zasedali v senátech, tvořených předsedou, kterým byl buď předseda, nebo některý z místopředsedů soudu, a dvěma členy soudu, z nichž vždy jeden musel být delegován Svazem vysokoškolského studentstva. Předsednickou funkcí byl pověřen Albert Pražák, který byl podporován jak děkany, tak studenty. Již brzy po ustavení soudu však na svou funkci rezignoval „pro přetížení poválečnými úkoly“ a předsedou čestného soudu v Praze tak byl v srpnu 1945 jmenován PhDr. František Slavík, řádný profesor Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.¹⁵ Funkci předsedy senátů čestného soudu v Praze pak na studijní rok 1946/47 zastávali učitelé Právnické fakulty Univerzity Karlovy dr. Bohuslav Tomsa a dr. Josef Tureček.¹⁶

Očištná akce byla provedena formou prozatímního zápisu. Zapsat se mohli všichni uchazeči po předložení dokladů o dosaženém vzdělání, kromě uchazečů německé a maďarské národnosti. Při zápisu pak vyplňovali dotazník o národní a politické spolehlivosti, „*který vyžadoval podrobné údaje o studentově činnosti a postojích v době okupace. Tímto dokumentem byla zahájena neblahá éra kádrových a politických dotazníků na vysokých školách.*“¹⁷ Uchazeč dále musel podepsat místopřísežné prohlášení, že údaje v dotazníku jsou pravdivé. Definitivně zapsán byl ten, kdo prokázal „*národní a politickou spolehlivost a bezúhonnost ve smyslu zásad programu čsl. vlády Národní fronty Čechů a Slováků*“

z 5. dubna 1945“.¹⁸ Každý posluchač měl být posuzován individuálně, studium na německých, maďarských nebo slovenských vysokých školách po 17. 11. 1939 však bylo jasným důvodem k vyloučení, s výjimkou prokázání mimořádných okolností, které by studium dostatečně ospravedlňovaly nebo odčinily. O této výjimce rozhodoval na návrh fakultní komise čestný soud. „Všeobecně jest přihlížeti zejména k tomu, zda uchazeč [...] se přihlásil na prvou výzvu ve stud. letech 1939–1941, nebo teprve při hromadné akci ve studijním roce 1942/43 [...], rovněž jest vzíti zřetel k míře nátlaku na uchazeče, k vlivu okolí, zvláště profesorů, k jeho národní a politické činnosti před německou okupací a za jejího trvání, k případnému sthání německým režimem, k chování v koncentračních táborech, k sociálním a rodinným poměrům apod.“¹⁹ Tyto výjimky se ve zvýšené míře týkaly pouze mediků, kteří ve větším počtu studovali na německých vysokých školách.

I zde docházelo k excesům, neboť „vydané normy byly příliš volné a náchylné ke zneužití z osobních pohnutek i ve jménu určité politické doktríny. Průběh očistné akce se nevyhnul ani formalismu, který byl tak kritizován u státní byrokracie.“²⁰ I přesto se tento postih netýkal příliš velkého počtu studentů.

Ministerstvo školství a osvěty odvozovalo délku fungování čestných soudů a fakultních vyšetřovacích komisí od doby trvání mimořádného soudnictví, zřízeného dle dekretů prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., č. 17/1945 Sb. a č. 138/1945 Sb.,²¹ jejichž účinnost byla zákonem č. 245/1946 Sb. opětovně prodloužena, a to až do 4. května 1947.²² Působnost čestných soudů a fakultních komisí byla proto po tomto datu zvláštním výnosem ministerstva školství přesunuta opět na disciplinární komise akademických senátů.²³ S tímto postupem nesouhlasil jak samotný čestný soud v Praze, tak někteří studenti. Čestný soud navrhol zachování svého fungování alespoň „k dokončení záležitostí pendentních [otevřených – pozn. aut.] a u provádění případných obnov řízení ve smyslu platných směrnic podle výnosu MŠO z 10. 9. 1946, č.j. A 147057/46 – V/1“²⁴ a odůvodňoval, že se jeho činnost neopírá o žádný z dekretů ani zákonů upravujících mimořádné lidové soudnictví, tudíž se na něj nevztahuje žádná lhůta. Studenti pak upozorňovali na nepřipustnou analogii.²⁵ Na druhé straně profesorský sbor Právnické fakulty Univerzity Karlovy svým usnesením ze dne 24. června 1947 vyslovil souhlas s krokem ministerstva a zdůraznil již od počátku pochybný právní základ očistné akce.²⁶ I přes výhrady však byla činnost očistných komisí a čestných soudů přerušena, ačkoliv čestné soudy nezanikly, jen vykonávaly pouze administrativní agendu.

2. Očista vysokých škol po roce 1948

V podstatě téměř hned 25. února 1948, kdy se Komunistická strana Československa chopila moci, začal na vysokých školách velký očistný proces, který se měl vyrovnat s reakční inteligencí už v jejích zárodcích. Vysoké školy byly dlouhodobě vnímány jako velmi konzervativní, spíše pravicově orientované instituce, které si udržovaly své zažité staleté zvyky a nehodlaly je z žádného důvodu měnit.

Nyní měl ale do rozhodování o osudu lidí na vysoké školy vstoupit lid, představovaný v revolučním kvasu na těchto ústavech ve většinové míře studenty. Jejich záštitou se staly vznikající revoluční akční výbory.

Očistný proces měl dvě fáze, první, živelnější, řízenou převážně studenty, téměř bez kontroly ministerstva školství a osvěty i ústředních stranických orgánů, které násled-

ně pouze aprobovaly rozhodnutí akčních výborů na jednotlivých školách. Druhá fáze již probíhala pod kuratelou strany, plánovanou dotazníkovou akcí, která proběhla v zimním semestru studijního roku 1948/49 a znamenala vyloučení nebo dočasné vyloučení (které se ale nakonec většinou ukázalo jako trvalé) pro většinu ze studentů, kteří byli očistnou akcí postiženi. Konečná čísla vyloučených se na některých klíčových fakultách blížila i polovině dosud studujících posluchačů, jak bude zmíněno níže.

Očistné akce se ale nedotkly jen studentů. Postiženi byli i tzv. reakční nebo též nepokrokoví učitelé, většinou starší, s mnohaletými vědeckými zkušenostmi, ale bez správného světového názoru, jímž mohl být nadále jen marxismus-leninismus. Proces zbavení se nepohodlných vyučujících nebyl tak rychlý, trval mnohdy až do počátku 50. let, ve svém důsledku ale pro mnohé znamenal konec vědecké činnosti ve svém oboru, pokud nenalezli místo v Československé akademii věd.

Tak si postupně KSČ připravovala půdu pro rozhodující změny v organizaci vysokého školství v ČSR.

3. Vylučování studentů po únoru 1948

První očistná akce na vysokých školách proběhla již krátce po 25. únoru 1948. Téměř tentýž den, kdy KSČ převzala moc v celém státě, převzaly moc na vysokých školách akční výbory, složené z komunistických studentů a v menšině i učitelů. *„Jejich personální složení byla hlášena nejen Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty na vysokých školách a jeho prostřednictvím celostátnímu Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty, ale i stranickým orgánům, které se tím na jejich činnosti spolupodílely – přirovnání k pověstné převodové páce je zde zcela na místě.“*²⁷

Tyto akční výbory pak začaly rozhodovat o vyloučení studentů, a to bez jakéhokoli podkladu v zákoně nebo v předpisech univerzity. Rozhodnutí o vyloučení a další postihy aprobovalo ministerstvo školství a osvěty. Jak situaci okomentoval Zdeněk Pousta, *„od 25. února podepisoval zmocněnec Akčního výboru NF v ministerstvu školství a osvěty pro vysoké školy František Lón jeden výnos za druhým“*.²⁸

Od jara 1948 dále akční výbory zorganizovaly první dotazníkovou akci. Fasádu legality pro postup akčních výborů Národní fronty na vysokých školách pak přinesl zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů. Nechme zaznít text zákona, a to ust. § 1: *„(1) Opatření akčních výborů nebo opatření učiněná na jejich návrh nebo na jejich místě, k nimž došlo v době od 20. února 1948 do dne počátku účinnosti tohoto zákona (do 8. srpna 1948 – pozn. aut.) a která směřovala k ochraně nebo k zabezpečení lidově-demokratického zřízení nebo k očistě veřejného života, jsou po právu, a to i v těch případech, kde by jinak nebyla v souladu s příslušnými předpisy. (2) Uzná-li Ústřední akční výbor Národní fronty, že nešlo o opatření podle odstavce 1 nebo že v jednotlivých případech nutno odstraniti nesrovnalosti vzniklé při provádění těchto opatření, je povoláný úřad nebo orgán oprávněn učiniti na návrh Ústředního akčního výboru Národní fronty opatření nutná k revisi.“*²⁹ Jak je zřejmé z textu zákona, zakládal zcela nepřipustnou pravou retroaktivitu, navíc legalizoval zřejmě protiprávní jednání, které se do té doby odehrávalo, čehož si byli odpovědní činitelé na ministerstvu i ve stranickém aparátu vědomi. Tento postup byl objasněn ve vládním návrhu zákona – tisku č. 59: *„Poněvadž úkolem práva v lidově-demokratickém státě je v první řadě ochrana*

*společenského a politického zřízení státu, tj. jeho sociální a ekonomické základny, která vyhovuje životním zájmům pracujícího lidu, a poněvadž akční výbory tento úkol splnily, je nutno jednání a opatření akčními výbory předsevzatá hodnotiti jako jednání a opatření právní.*³⁰

Akce byla jednak očistou politickou, jednak pokračováním poválečné očisty, tj. prověřování národní spolehlivosti. Obnoveny proto byly i čestné soudy v Praze a Brně.³¹ Stalo se tak výnosem ministerstva osvěty z 9. března 1948, č. A 47.030/48 – V/1, kdy čestným soudům byla opět svěřena kromě administrativní agendy i činnost rozhodovací.³² Do senátů čestného soudu v Praze II byli profesorským sborem Právnické fakulty Univerzity Karlovy dne 19. března 1948 nominováni prof. Josef Tureček a prof. František Štajgr.³³ Ještě 12. ledna 1949 pak žádal čestný soud v Praze dopisem předsedy MUC. Ludvíka Hubera Právnickou fakultu Univerzity Karlovy o zaslání seznamu všech posluchačů zimního semestru 1948/49 a absolventů, aby bylo možné zjistit, „*zda na čs. vysokých školách nestudují ještě lidé, kteří se za doby nesvobody provinili proti své národní a politické cti*“.³⁴ Právě prověrkou národní spolehlivosti a jejím nedostatečným provedením v letech 1945–47 argumentovali mnozí komunističtí činitelé, když chtěli obhájit novou studijní očistu po 25. únoru 1948 před veřejností.³⁵

V této fázi očisty vysokých škol byli vyloučováni především studenti, kteří byli výrazně pravicoví, zastávali nějaké významné funkce ve studentských či fakultních spolcích a kolejních či jiných organizacích nebo se účastnili demonstrací a manifestací na podporu prezidenta Beneše a proti KSČ.³⁶ Tito studenti však byli pro demokratické studentské hnutí mnohdy rozhodujícími činiteli. Dalším důvodem vyloučení pak byla samozřejmě protistátní činnost, popř. přechod státních hranic.

Vyloučení studentů mohlo být nepodmíněné nebo podmíněné, dalším trestem bylo distancování na dobu od dvou do šesti měsíců, důtka, vyloučení z funkcí nebo členství ve spolcích, přikázání na manuální brigádu apod. Ještě v průběhu roku 1948 se někteří z dočasně vyloučených studentů na vysoké školy mohli dokonce vrátit, což už později bylo spíše výjimkou.³⁷

Očistná akce se dotkla i Právnické fakulty Univerzity Karlovy, kde bylo vyloučeno ze studia (natrvalo) 46 studentů a 103 posluchačů bylo distancováno na různou dobu.³⁸ Jedním z prvních vyloučených bylo právě dvanáct studentů právnické fakulty v čele s Emilem Ransdorfem.³⁹ Zmocněnec Akčního výboru NF v ministerstvu školství a osvěty pro vysoké školy František Lón formuloval výnos o jejich vyloučení z 25. února 1948 takto: „*Vylučuji až na další opatření ze studia na právnické fakultě s okamžitou platností (dokud neobdrží osvědčení obnoveného čestného soudu Svazu vysokoškolského studentstva v Praze): Emila Ransdorfa, Karla Šešinu, Svatopluka Gavendu, Josefa Mestenhausera, Bohuslava Kučeru, Vladimíra Bičiště, Jiřího Rennera, Ludvíka Reimanna, Jana Sklenáře, Bohuslava Davida, Jana Rennera a Richarda Hartmanna.*“⁴⁰

Očistná akce po únoru 1948 byla v převážně většině ukončena během června 1948.⁴¹

Ačkoliv poučovací čistky se studentů tolik nedotkly (silně bylo zasaženo především do učitelského sboru – viz podkapitola 2.2.3), znamenaly výraznou proměnu prostředí a atmosféry vysokých škol. „*Studentů zbavených jejich nejvýraznějších představitelů i opory ve studentských spolcích a vystavených politickému tlaku se zmocňovala malomyslnost. Na konci prvního pololetí roku 1948 již studentstvo v ničem nepřipomínalo onu sebevědomou sílu, která tak rozhodně vystoupila na obranu demokracie v únorových dnech. V obavách*

*o svou budoucnost studenti ve stále větším počtu volili cestu, která pro ně byla donedávna nepředstavitelná – vstup do komunistické strany.*⁴²

4. Tzv. studijní prověrky na vysokých školách

První očistná akce po únoru 1948 sice některé zaskočila, nebyla ale příliš rozsáhlá a mnohé v aparátu KSČ neuspokojila. Netrvalo proto dlouho a začala příprava nové očistné akce mezi studentstvem, tentokrát již řízené stranickými orgány a ministerstvem školství, věd a umění.⁴³

Někdy na podzim 1948 se v sekretariátu ÚV KSČ začalo mluvit o provedení systematické prověrky na vysokých školách. Očista byla tentokrát relativně důkladně připravována, a to i po stránce propagační.

Vysokoškolský výbor KSČ v Praze v osnově referátu připravovaného k tzv. demokratizaci vysokých škol jasně označil vysokoškolské studium jako „*obsahově neživotné, abstraktní, reakční, plně buržoasní nevědecké ideologie. Pod rouškou „objektivnosti“ a svobody studia byli mladí lidé otravováni nejhnusnějšími protinárodními, protilidovými ideologiemi. Forma studia je zkosmatělá, jsou zachovávány nemožné tradiční, dávno překonané studijní normy, které studentům studium ještě více otravovaly. [...] Musíme vyloučit ze studia všechny, kteří nestudují a studovat nechťejí, kteří celým svým životem dokazují, že se na svém úseku nechťejí zapojit do poctivé budovatelské práce.*“⁴⁴ Školská komise ÚV KSČ pak odůvodnila nové prověrky na vysokých školách tak, že po únoru 1948 „*posluchači byli postiženi jen velmi málo. Je tady třeba jít daleko hlouběji v očistě vysokých škol od reakčních a neproduktivních živelů z řad vysokoškolských posluchačů.*“⁴⁵ Stranické orgány se však shodly, že bude lepší počkat až po 17. listopadu 1948.

Prvním vnějškovým signálem zahájení studijních prověrek bylo vyjádření generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského na zasedání Ústředního výboru dne 17. a 18. listopadu 1948, v němž zazněla i tato slova: „*Nemilosrdně vyčistíme střední a vysoké školy od reakčních studentů a postaráme se o to, aby převážná část studujících středních a vysokých škol se rekrutovala z dělnických rodin.*“⁴⁶ Následně se měla rozjet rozsáhlá kampaň pro veřejnost, která měla odůvodnit studijní prověrky jako uvolnění skrytých pracovních rezerv pro pětiletku a zdůraznit jejich charakter jako prověrek studijní morálky posluchačů vysokých škol vedoucích k vyloučení pouze formálně studujících. Tisková konference se nakonec odehrála 28. ledna 1949 a role mluvčího se ujal Miloslav Valouch.⁴⁷

Vrchním orgánem celé akce bylo ministerstvo školství, věd a umění, které ji také zaštiťovalo po právní stránce. Dne 30. listopadu 1948 vydalo výnos č. A 235.271/48 – V/1, kterým se doplňuje zatímní disciplinární řád pro univerzity, jakožto i disciplinární řády všech ostatních vysokých škol.⁴⁸ V něm si ministerstvo vyhradilo „*své vlastní pravomoci řízení proti posluchačům, kteří svobody studia zneužívají, a těm posluchačům, kteří nestudují vůbec nebo se bez vážné příčiny ve studiu nápadně zpozdíují.*“⁴⁹ Dle výnosu byly jmenovány tříčlenné disciplinární komise, které si mohly ustanovit tříčlenné subkomise. Ty podléhaly schválení ministerstva po slyšení Ústředního akčního výboru NF na vysokých školách. „*Disciplinární komise v závažných případech vyloučí ze studia na vysokých školách posluchače, kteří neplní své studijní povinnosti. Výrok o vyloučení ze studia vyžaduje ku své platnosti potvrzení ministerstva školství, věd a umění.*“⁵⁰ Proti rozhodnutí potvrzenému ministerstvem neexistovalo odvolání.

Skutečným rozhodujícím činitelem však byly stranické organizace a výbory (především akční výbory Národní fronty na školách a vysokoškolský výbor KSČ), které doporučovaly členy disciplinárních komisí a také byly řídicími a kontrolními orgány komisí.⁵¹ Do disciplinární komise Právnické fakulty Univerzity Karlovy tak byli 3. prosince 1948 ministerstvem školství, věd a umění jmenováni děkan prof. Josef Tureček a studenti Václavek a Kristek.⁵²

Blíže provádění prověrek upravila směrnice ministerstva školství, věd a umění ze dne 6. prosince 1948.⁵³ Prověrky měly mít dvě fáze, první sestávala ze shromažďování dotazníků od jednotlivých posluchačů, druhá pak z krátkých pohovorů subkomise s posluchačem. „Počet subkomisí byl stanoven tak, aby na jednu připadlo 50 posluchačů a po třicetiminutovém pohovoru subkomise byla schopna navrhnout posluchače k dalšímu studiu či jej svým výrokem o vyloučení z fakulty následně předat odboru pracovních sil příslušného národního výboru.“⁵⁴ Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy vzniklo takových subkomisí 30.⁵⁵

První fáze prověřování, tj. shromažďování dotazníků, probíhala v prosinci 1948. Mezi 10. a 15. prosincem byly všem prověřovaným studentům předány nebo zaslány dotazníky, které měly od 14. do 18. prosince doručit na děkanáty (osobně nebo poštou), což bylo kontrolováno.⁵⁶ Děkanáty ve spolupráci s disciplinárními komisemi pak měly do 10. ledna 1949 potvrdit údaje „o studijním prospěchu“ na předložených dotaznících.⁵⁷ Už samy dotazníky mohly být přímým podkladem pro vyloučení posluchače. Obsahovaly velmi konkrétní otázky typu: „zda vlastní movitý a nemovitý majetek, movitý a nemovitý majetek rodičů, zda změnil otec, matka po únoru zaměstnání, kdy a kam?“⁵⁸ Podrobný byl i životopis, který se odevzdával s dotazníkem.

Mezitím disciplinární komise vypracovaly tzv. studijní normy, vycházející z vyplněných dotazníků a informací od stranických organizací, a zaslaly je do 20. prosince 1948 na ministerstvo školství, věd a umění. Do 10. ledna 1949 pak měly zaslat ke schválení ministerstvu ještě zpracované připomínky subkomisí k normám s ohledem na odevzdané dotazníky. Normy stanovovaly „maximálně dosažitelný počet zkoušek a studijních prací podle normálního studijního plánu“ (v překladu, stanovovaly, kolik měl mít student toho kterého ročníku splněno) a podle nich pak subkomise statisticky zpracovávaly samotné dotazníky.⁵⁹

Podle statistik, první fáze vylučování na základě dotazníků a „ekonomického významu“ školy pak v lednu 1949 stanovil vysokoškolský výbor KSČ v Praze předpokládané procento vyloučených studentů z jednotlivých pražských vysokých škol na konci studijních prověrek (tzv. směrné číslo). Nejvyššího podílu vyloučených měly dosáhnout komise na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a na Vysoké škole hospodářských věd, shodně 42 %. Vysoká škola zemědělsko-lesnického inženýrství ČVUT pak měla vyloučit 40 % studentů. Vysokoškolský výbor KSČ tato čísla zdůvodnil „vysokou reakčností fakult a jejich velmi nepřítivným politickým a sociálním složením. Fakulty slíbily předepsanou procentuální kvótu vyloučených posluchačů dodržet v rozmezí dvou procent,“⁶⁰ ačkoliv některé prý nejprve požadovaly i vyšší čísla.

Další směrnice k provádění prověrek vydalo ministerstvo v lednu 1949.⁶¹ Poprvé zde zakotvilo odvolací řízení. Odvolacím orgánem byl stanoven odbor vysokého školství MŠVU pod vedením Miloslava Valoucha. Dále byl rozšířen okruh prověřovaných i na absolventy před závěrečnými zkouškami nebo dokonce čekající již jen na vystavení

vysvědčení nebo diplomu. Ty prošetřoval pouze akční výbor příslušné vysoké školy nebo fakulty.

Podrobněji byly upraveny i pohovory u disciplinárních komisí, tj. druhá fáze prověrek. Ty se měly dle původní směrnice odehrát od 15. ledna do 10. února 1949 před jednotlivými subkomisemi.⁶² Pohovor měl průměrně trvat 30 minut a před jeho započítím odevzdal student index. O rozhovoru sepsala subkomise podrobný protokol. Každý den pak subkomise provedla zhodnocení jednotlivých případů a do protokolu zapsala návrh rozhodnutí s důkladným odůvodněním. Návrhy rozhodnutí subkomisí s podkladovými písemnými materiály pak putovalo k hlavní fakultní disciplinární komisi, která je projednala s předsedy subkomisí a která mohla zvrátit kladný či záporný výsledek prověrky. Výsledek měl být znám do dvou dnů od provedení pohovoru subkomisí.⁶³ Pokud byl kladný, byl studentovi vrácen index s vepsaným potvrzením o absolvování prověrky. Pokud byl výsledek záporný, studentovi nebyl již index vrácen. Provedením pohovorů a konečnými rozhodnutími na jejich základě bylo přímé prověřování ukončeno.⁶⁴

Jaký byl skutečný průběh pohovorů, zaznamenal Zdeněk Pousta. „*Pohovor měl často charakter zkoušky a dbalo se na to, aby politické otázky přicházely v míře co možná nejmenší. Přesto byly časté a neznalost odpovědi na typ otázky charakteru, kdo je současný předseda Mezinárodního svazu studentstva, stresovala posluchačku až do oznámení rezultátu prověrky.*“⁶⁵

Kdo všechno byl tedy prověřen a jaká byla hlediska prověřování?

„*Studijní prověrky se vztahovaly na všechny posluchače československých vysokých škol s výjimkou těch, kteří zahájili vysokoškolská studia studijním rokem 1948/49 a s výjimkou posluchačů, kteří nejsou československými státními příslušníky.*“⁶⁶ Vyloučení studentů přijatých ve studijním roce 1948/49 do I. ročníku z prověrky bylo možné jen proto, že již při přijímání na vysokou školu se podrobovali přijímacímu řízení a pohovoru a v případě кадровé nevhodnosti nebyli vůbec přijati.⁶⁷

Posuzování posluchači byli interně rozděleni jak podle třídního původu, tak podle politických postojů a studijního prospěchu. Studijní prověrky jako takové většinou prováděly pouze disciplinární komise, prověrky politické pak často akční výbory Národní fronty jednotlivých fakult na podkladě materiálu shromážděného disciplinárními komisemi. Nejměrněji měli být posuzováni studenti ze středních vrstev, někdy označováni jako tzv. indiferenti. Jejich prověrky se měly zakládat pouze na jejich studijním prospěchu, neboť tato vrstva měla být získána pro nové vysokoškolské studium a převychována přímo na školách. Vrstva označená jako „kapitalistické živly“ měla být posuzována i na základě politického postoje. Nejostřejší posouzení museli očekávat tzv. třídní nepřátelé (potomci „*znárodněných fabrikantů, rozparcelovaných velkostatkářů, znárodněných velkoobchodníků a únorem odstraněných vysokých byrokratů a veřejných činitelů*“⁶⁸), na které byla uplatněna přísná studijní měřítka i posuzování politických postojů vůči lidově demokratickému zřízení. Vedle třídně nepřislušných posluchačů měli být nadále (např. třídami) vyloučeni pokud možno ze studijních důvodů i „zřejmí reakčníci“, o nichž byly známy jejich negativní politické postoje (z кадровého posudku z národního výboru v místě bydliště, z kolejí apod.) a „reakčníci trestaní za protistátní činnost“ (např. za demonstrace v únoru 1948). „Politicky sporné případy“ neměly být řešeny vyloučením na základě prověrek, ale měl být použit nástroj, který se osvědčil i po jejich skončení – zkoušky, především ze společenských nauk (marxismu-leninismu). Upravená hlediska platila pro absolventy před

závěrečnými zkouškami. U těch byl na prvním místě třídní původ, dále politické postoje, vědomosti z marx-leninismu, povahové charakteristiky a jako poslední studijní prospěch.⁶⁹

KSČ rozlišovala i mezi těmi, kteří prověrky prováděli. Naprostou důvěru požívali pouze tzv. kádroví soudruzi. Těch ale nebyl dostatečný počet pro obsazení všech komisí a subkomisí, proto byli jejich členové někdy doplňováni i z mimoškolních zdrojů, a to instruktoři ze stranického aparátu a jinými kádrovými pracovníky.⁷⁰

Prověrky tedy měly být maskovány jako ryze studijní, tj. zavedené „k přešetření studijního prospěchu“ posluchačů, skrýván byl politický podtext prověrek. To však v některých případech činilo potíže u studentů sice reakčních, ale s výborným prospěchem. „*Že v prověrkách šlo skutečně o zastírací manévry, to dokazuje i formální vylučování soudruhů, tj. v mluvě dokumentů členů KSČ. Tito studenti se buď k prověrce nedostavili, nebo byli vyloučeni a důvěrně jim bylo sděleno, že budou přijati při odvolacím řízení. Na Vysoké škole politické byla většina soudruhů vyloučena z taktických důvodů, praví se v hlášení a, chyb, kterých se komise dopustila, chce napravit při vyřizování odvolání.*“⁷¹

Především prověrek na Právnické fakultě Univerzity Karlovy se disciplinární komise a subkomise chopily s velkou vervou, až musel zasahovat vysokoškolský výbor KSČ v Praze. Jak vyplývá z jeho zprávy o prověrkách na fakultě, „*soudruzi si pletli vytlačování s likvidací.*“⁷² Zásahy byly sice výjimečné, ale „*týkalo se to vylučování vynikajících studentů, dále zbytečné kladení podrobných politických otázek, hlavně však lehkovážné posuzování případů posluchačů s větším majetkem, kde docházelo někdy k mechanickému vylučování, které se obracelo dokonce i proti středním vrstvám.*“⁷³ Dle zprávy závodní organizace KSČ na Právnické fakultě UK, o studijní prověrce a jejím průběhu na PrF UK bylo přímo k politické prověrce přesměrováno od klasických studijních prověrek asi 500 studentů (asi 13,5 % zapsaných). Na právnické fakultě v Praze fungovala speciální kádrová komise, později snad měly být zřízeny dvě, aby nahromaděnou prací vůbec zvládaly. Prověřování u nich bylo velmi tvrdé, docházelo k excesům a nevhodnému chování členů komise.⁷⁴

Prověrkou nakonec na českých vysokých školách prošlo téměř 40 tisíc studentů. Kladně bylo prověřeno skoro 29 tisíc posluchačů, zatímco vyloučeno bylo celkově asi 9–10 tisíc studentů (asi 25 %). Pražské vysoké školy opustilo přes 7500 posluchačů (asi 28 %), za důvod vyloučení byl většinou označen „neprospěch“.

O nejvíce posluchačů přišla Právnická fakulta Univerzity Karlovy, „*kteřá byla považována za baštu velkoburžoazie a reakce,*“⁷⁵ z 3330 prověřovaných studentů (u Hradecké 3800, ale rozdíl zřejmě tvoří 500 nerozhodnutých případů) jich bylo po provedení prověrky vyloučeno 1050, nedostavilo se 350 studentů (asi 10 %), což ale samo o sobě bylo důvodem k vyloučení, tj. fakultu muselo opustit 42,4 % všech posluchačů.⁷⁶

Silně byly dále v Praze prověrkami postiženy farmacie a lékařské fakulty Univerzity Karlovy, strojná fakulta a Vysoká škola zemědělsko-lesnického inženýrství ČVUT, Vysoká škola hospodářských věd nebo Vysoká škola politická a sociální.⁷⁷

„*Přestože se řídicí stranické orgány snažily postupovat jednotně a podle předem vypracovaného plánu, docházelo v činnosti jednotlivých komisí a subkomisí k dosti značným rozdílům. Některé komise vylučovaly i studenty, kteří nebyli kádrově ani studijně závadní, jiné se snažily udržet talentované posluchače na školách, a v některých případech se jim to i podařilo. Často rozhodoval zcela subjektivní názor vedoucích funkcionářů a projevil se i osobní sympatie a antipatie.*“⁷⁸

Jak již bylo zmíněno výše, proti vyloučení nebo dalším trestům ve svém důsledku znamenajícím často vyloučení bylo možné se odvolat k odboru pro vysoké školy MŠVU. Odvolání adresované disciplinární komisi příslušné vysoké školy nebo fakulty bylo nutné podat od 10. do 19. února 1949 na děkanátu nebo rektorátu, k později podaným odvoláním nebyl brán zřetel. Muselo být odůvodněno a tvrzení v něm uvedená doložena důkazy. Přezkum odvolání byl stanoven na 21. až 26. února 1949.⁷⁹ Tato lhůta však nebyla dodržena.

K vyřizování odvolání ustanovilo ministerstvo zvláštní odvolací komisi, která rozhodovala podle podkladů shromážděných odvolacími disciplinárními komisemi na fakultách.⁸⁰ Úkolem komise bylo odhalení a napravení přehmatů disciplinárních komisí, především však měla být kladně vyřízena odvolání soudruhů, kteří byli vyloučeni z taktických důvodů. Dle údajů Urbáška a Pulce podalo odvolání 5234 posluchačů, tj. asi 51 % všech vyloučených, kteří „neprošli sítím fakultních disciplinárních komisí.“⁸¹ Jen v Praze podalo odvolání přes 3500 studentů, nejvíce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde se odvolalo 683 posluchačů. Kladně bylo vyřízeno téměř 1600 odvolání (30,5 %). Jen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy bylo dle výnosu ministerstva školství, věd a umění ze dne 21. března 1949 a dodatků k němu vyhověno odvolání 197 posluchačů a bylo jim umožněno řádně se zapsat do letního semestru 1949.⁸²

Poté byla agenda odvolání přesunuta na kádrový odbor MŠVU, který obdržel ještě do konce roku 1949 přes 1100 žádostí o znovupřijetí. Tentokrát však bylo vyhověno pouze necelým 60 žádostem. Od roku 1950 přešlo vyřizování odvolání na odvolací komisi Ústředního akčního výboru Národní fronty pod vedením prof. Bezdíčka, děkana ČVUT. Tato komise poprvé zasedala 15. září 1950 a do října 1951, kdy fakticky skončila její činnost, vyřídila další skoro 1000 žádostí, z nich kladně přes 150. Agenda se poté opět přesunula na ministerstvo.

Vyřizování odvolání pokračovalo často až do počátku 50. let, většinou však už o znovupřijetí posluchače rozhodovalo ministerstvo školství, věd a umění nebo jednotlivé vysoké školy.⁸³

„Stávalo se, že po roční či dvouleté výrobní praxi na základě kladných posudků byl některým studentům umožněn návrat na fakultu a dokončení studia.“⁸⁴ Např. ve studijním roce 1950/51 se mohli ke studiu opět přihlásit někteří posluchači vyloučení při studijní prověrce, „kterým však Ústřední akční výbor Národní fronty v Praze po přešetření jejich zapojení do budovatelské práce a jejich poměru k naší lidově demokratické republice vydal povolení pokračovati ve studiích.“⁸⁵ Konečné rozhodnutí o povolení k dalšímu studiu, popř. o znovupřijetí na vysokou školu však příslušelo pouze ministerstvu školství, věd a umění.

5. Odstraňování učitelů z vysokých škol po roce 1948

Zárok proti reakčním a nepokrokovým vyučujícím na vysokých školách byl na rozdíl od relativně rychlé a během dvou let provedené očisty studentstva dlouhodobějším procesem. V prvotní fázi proces brzdily zákonné a univerzitní předpisy, kdy nebylo zcela jednoduché zbavit se především profesorů a docentů.

Učitelů a dalších zaměstnanců fakult se dotkla především první čistná akce zahájená hned v únoru 1948.

V archivu Univerzity Karlovy se dodnes dochovalo prohlášení „Akčního výboru pokrokového studentstva“ z 23. února 1948, kde tento akční výbor žádá o očištění univerzity od reakčních učitelů a především navrhuje změny ve funkcích rektora a děkanů jednotlivých fakult na univerzitě. „*Dějinné události dneška žádají, aby také na půdě staroslavné Karlovy univerzity bylo dáno vedení do rukou profesorů pokrokových a aby byly okamžitě a důsledně odstraněni všichni činitelé reakční. Není náhodou, že dodnes nebyl odstraněn nikdo z provinilých profesorů reakce, a není náhodou, že rektor i děkani všech fakult jsou profesori známí svými reakčními sklony nebo aspoň politicky naprosto neschopní. Pokrokoví akademičtí občané, profesori i studenti, nepřipustí, aby se uskutečnily pokusy reakce ponechati dnešní stav i pod maskou „akčních“ výborů, v zákulisí reakčně připravených! V čele univerzity buď teč ihned volbou profesorských sborů ustanovení nový rektor a děkani a to výhradně z profesorů známých svou pokrokovou činností, tedy především z profesorů strany komunistické a sociálně demokratické, zaručujících, že v slavném jubilejním roce bude vysoké učení Karlovo v rukou povoláních.“⁸⁶ Do funkce rektora byl navržen prof. Zdeněk Nejedlý, do funkce děkana právnické fakulty řádný profesor dr. Josef Tureček, „jehož pokrokovost a vynikající vlastnosti jsou všeobecně ceněny“. „*Všechny změny musí být provedeny okamžitě. [...] Nestane-li se tak do konce února, vyhrazuje si pokrokové studentstvo, že spolu s pracujícím lidem pokrokových stran nejrozhodnějšími zákonnými cestami si ve prospěch všech pokrokových sil a budoucnosti národa vynutí svou vůli. [...] Pryč s reakčními profesory staroslavné Karlovy university! Pryč s reakčním vedením, ať žije socialistický, lidově demokratický pokrok, věda, výchova!*“⁸⁷*

Téměř okamžitě po svém ustavení a převzetí moci přistoupily akční výbory Národní fronty na fakultách k opatřením proti jednotlivým učitelům, především profesorům. Již 25. února 1948 tak mohl podepsat zmocněnec Akčního výboru NF v ministerstvu školství a osvěty pro vysoké školy František Lón tento výnos týkající se učitelů na Právnické fakultě Univerzity Karlovy: „*Vyhovuji žádosti shora uvedeného Akčního výboru a činím tato opatření – Zprošťuji s okamžitou platností až do dalšího opatření výkonu funkce: prof. dr. Karla Engliše, prof. dr. Vratislava Buška, prof. dr. Ladislava Voštu, prof. dr. Jana Matějku, doc. dr. Jana Novotného a prof. dr. Jiřího Cvetlera. Prof. dr. Bohuš Tomsa nebude přednášet pro posluchače právnické fakulty I. až III. semestru a nebude působit jako zkušební komisař ve zkušebních oborech jemu vzdálených, pro něž není kvalifikován (habilitován). Povolávám opět do aktivity s okamžitou platností prof. Antonína Hobzu. Zprošťuji s okamžitou platností až do dalšího opatření výkonu funkce dr. Stanislava Kratochvíla, tajemníka na právnické fakultě University Karlovy.*“⁸⁸

Prof. Karel Engliš jako rektor celé Univerzity Karlovy se vzdal této své funkce již krátce po 25. únoru 1948, nadále však zůstal členem profesorského sboru právnické fakulty. Až do 31. prosince 1950, kdy byl penzionován, tak vypisoval přednášky, ačkoliv ve skutečnosti nepřednášel. Byl vždy omluven „ze zdravotních důvodů“, což již v září 1948 vzal na vědomí Akční výbor Národní fronty na právnické fakultě. Byl tak sice fakticky odstraněn z fakulty, ale zůstaly mu zachovány funkční požitky.⁸⁹ Prof. Vratislav Bušek krátce poté, co byl dán na dovolenou s čekatelným, emigroval.⁹⁰

Akční výbory Národní fronty také začaly zasahovat do chodu akademických institucí jednotlivých fakult, kam dosud neměli studenti ani zaměstnanci fakulty přístup. Na zasedání jednotlivých profesorských sborů se až na výjimky nikdo nepostavil proti takovému závažnému porušování akademických svobod. Mezi profesory vládl strach ze ztráty

zaměstnání. Důležité bylo, „že rozhodování akčních výborů bylo akademickými grémii akceptováno a že se tak na univerzitě staly podstatným, určujícím centrem, které hrálo prakticky v mnohém roli nadřazeného orgánu.“⁹¹ Všechny personální otázky nebo cesty do zahraničí tak musely být schváleny akčními výbory Národní fronty.

Tento opatrný postoj ukazuje např. výzva prorektora prof. Bydžovského a děkanů fakult Univerzity Karlovy k akademické obci ze dne 1. března 1948. „*Prorektor a děkanové university Karlovy vyzývají vás, všechny členy akademické obce, abyste v klidu a soustředění pokračovali v práci a studiu v letním semestru, jenž právě začíná. Nechtějte náležet mezi ty, kdož dosud zauímají k lidové demokracii postoj záporný nebo vyčkávající. Prožíváme důležitou fasi nutného vývoje, jenž vyplývá organicky z našich dějin, z naší společenské struktury, z našich utrpení a revolucí i z odkazu našich nejvýznačnějších duchů ve všech oborech kultury. Vyzýváme vás proto, abyste se postavili čelem k socialismu, o nějž usiluje rozhodná většina našeho národa. Tím zmírníme napjetí, zvětšíte možnosti spolupráce a vývoje ve znamení lidskosti, po níž toužíme všichni. Z kladně tvůrčí práce plyne uspokojení i naděje. Neodlučujte se od lidu a lid se neodloučí od vás. Nebojte se, svoboda bádání je zaručena. Vy, kdož máte rozhodování v rukou, dostali jste i velikou odpovědnost. Buďte rozvážní a nedopusťte, aby se mezi vás vetřeli lidé nehodní.*“⁹²

Zaměstnaneckou očistu oficiálně umožnily až výnosy ministerstva vnitra z 27. února až 4. března 1948.⁹³ Týkaly se všech zaměstnanců ve služebním poměru.⁹⁴

Již první výnos z 27. února 1948 stanovoval základní postup proti těm veřejným zaměstnancům, o kterých rozhodly akční výbory Národní fronty. Zaměstnancům, kteří byli zaměstnáni v rozvazatelném služebním poměru, měla být dána neprodleně výpověď. Ti, u nichž to nebylo možné (např. i vysokoškolští profesoři), měli být dáni na dovolenou s čekatelným. Tato opatření měla být provedena „s největším urychlením a v řízení co nejstručnějším.“ Výnos z 1. března 1948 byl dodatkem k výnosu předchozímu a stanovoval dále k odstranění ze služby osoby vinné podle dekretů prezidenta o mimořádném soudnictví, ačkoliv bylo o potrestání upuštěno.

Smysl výnosu z 3. března 1948 o pokračování očištné akce prováděné akčními výbory Národní fronty není třeba už podle jeho názvu nějak více vysvětlovat. Jeho vydání bylo odůvodněno již v jeho úvodu: „*Jak zřejmo z dosavadních výsledků očištné akce, prováděné v řadách veřejných zaměstnanců akčními výbory NF, byly (sic!) jí postiženi toliko zaměstnanci obzvláště se provinivší nebo zpronevěřivší se svým úkolům řádného a státu oddaného zaměstnance. V rámci ozdravení veřejné správy je nutno učiniti další opatření. Úkoly veřejné správy, jež se podávají z nového uspořádání, vyžadují totiž nejen úředního aparátu naprosto oddaného myšlence lidově demokratické republiky, nýbrž i zaměstnanců, kteří svou důvěryhodností, služební horlivostí a výkonností budou jediné zárukou jejího zdárného rozvoje. Aby tohoto cíle bylo dosaženo, žádám akční výbory NF, aby v očištění veřejné správy od zaměstnanců nevyhovujících uvedeným požadavkům i nadále pokračovaly.*“⁹⁵ Jako nevyhovující požadavkům byli označeni zaměstnanci nespolehliví, nezpůsobilí, neschopní a nevýkonní. Co však bylo náplní těchto pojmů, dále „v zájmu jednotného postupu“ určoval tento výnos MŠO. Politickou náplň měl především pojem „nespolehlivosti“. Stačilo, aby byl zaměstnanec neloajální, tj. takový, který „*neprojevils dostatečné pochopení pro nové lidově demokratické uspořádání státu nebo pro jeho závazky vůči slovanským státům, svým postojem brzdil snahy o rozvoj tohoto uspořádání nebo těchto závazků, nebo dokonce projevoval myšlenky přičící se těmto snahám, nebo nepři-*

*činil se at' iniciativně, či jinak, aby svým výkonem přispěl ke zvýšení a utužení pracovní morálky.*⁹⁶

Posledním výnosem ze 4. března 1948 bylo určeno, jak bude naloženo se zaměstnanci propuštěnými nebo danými na dovolenou, kterým bylo méně jak 55 let u mužů a 45 let u žen. Jejich seznam měl být ihned příslušným služebním úřadem zaslán okresním úřadům ochrany práce příslušným podle bydliště nebo pobytu dotyčného. Ty pak tyto zaměstnance měly zařadit do práce podle potřeby.⁹⁷

Dne 15. března 1948 pak vydalo ministerstvo školství a osvěty oběžník s pokyny k provádění těchto výnosů.⁹⁸ Provedení personálních opatření při odstranění ze služby bylo svěřeno příslušným osobním úřadům, ministerstvo školství a osvěty si však vyhradilo rozhodnutí o všech učitelských osobách, „*včetně soukromých i honorovaných docentů, učitelských osob ve smluvním poměru, asistentů všeho druhu i učitelských osob honorovaných podle hodin – pověřených přednáškami, učebnými příkazy, suplováním, lektorů atd.*“⁹⁹ Osobní úřady tak mohly rozhodovat pouze o pomocných vědeckých silách a demonstrátorech, kterým měla být hned po odstranění ze služby zastavena stipendia.

Dne 7. dubna 1948 ministerstvo osvěty svým výnosem – oběžníkem č. A 69.794/48 – V/3 oznámilo, že ministerstvo vnitřně odvolalo svým dopisem z 19. března 1948 výnos o pokračování očistné akce prováděné akčními výbory Národní fronty. Opatření na podkladě tohoto výnosu tak musela být odvolána, ministerstvo však samozřejmě zdůraznilo, že opatření učiněná akčními výbory na podkladě ostatních výnosů ministerstva vnitřně nejsou jakkoli dotčena.¹⁰⁰ Tímto se v podstatě chýlila ke konci očistná akce mezi zaměstnanci fakult.

14. května 1948 pak vyzvalo ministerstvo školství a osvěty akční výbory v oboru vysokých škol a škol uměleckého směru, aby urychlily prověřování a vyšetřování a výsledky svých šetření s návrhy konečných opatření ohledně profesorů a docentů zasílaly Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty v Praze a v opise také ministerstvu školství a osvěty.¹⁰¹

Zpětné aprobování zákroků proti vyučujícím na vysokých školách pak opět přinesl zákon č. 213/1948 Sb., z něž již bylo jeho nejdůležitější ustanovení citováno výše. Jeho zbývající dva paragrafy se věnovaly pouze veřejným zaměstnancům a účinnosti opatření akčních výborů Národní fronty jako rozvázání služebního nebo pracovního poměru nebo přesunu do výslužby. Pokud tedy bylo vydáno opatření, jímž byl zaměstnanec postaven mimo činnou službu, považovalo se za rozvázání služebního nebo pracovního poměru od prvního dne měsíce následujícího po účinnosti zákona, tj. od 1. září 1948. Tím zanikaly veškeré povinnosti, práva a nároky ze služebního nebo pracovního poměru jak pro zaměstnance, tak pro jeho rodinu, s výjimkou částek podle předpisů o přestupech ve veřejnoprávním důchodovém pojištění (zaopatření). „*Veřejní zaměstnanci, kteří byli takto odstraněni ze služby, s níž je spjato veřejnoprávní pensijní zaopatření, se přeloží do výslužby s účinností k poslednímu dni měsíce, následujícího po dni počátku účinnosti tohoto zákona [k 30. 9. 1948 – pozn. aut.], vykazují-li do dne počátku účinnosti tohoto zákona nejméně 10 let celkové služební doby započitatelné pro nárok a výměru odpočívých (zaopatřovacích) platů a dosáhli-li do dne počátku účinnosti tohoto zákona muži 55. rok a ženy 45. rok věku.*“¹⁰²

Rozsah zaměstnanecké očisty, nazvané v řeči výnosů ministerstva školství a osvěty očistou veřejné správy, je velmi těžké odhadnout. Zprávy jsou dochovány především o ukončení působení profesorů a docentů, jimž poskytovaly větší ochranu univerzitní předpisy.

Tak děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy prof. Cyril Horáček odpověděl na výzvu ministerstva školství a osvěty z 11. března 1948, aby jim zaslal seznam personálních opatření, jež byla provedena v rámci očisty veřejné správy, takto: „*K Vašemu přípisu ze dne 11. března 1948, č. A-52.978/48 – V/3 zasíláme Vám trojmo seznam osob, jež byly zproštěny svých funkcí dekretem zmocněnce Akčního výboru v ministerstvu školství a osvěty pro vysoké školy k návrhu Akčního výboru NF na právnické fakultě univerzity Karlovy ze dne 28. února 1948.*“¹⁰³ Seznam se téměř shoduje již s výnosem zmocněnce Františka Lóna z 25. února 1948. Zproštění výkonu funkce byli prof. JUDr. Karel Engliš, prof. JUDr. Vratislav Bušek, prof. JUDr. Ladislav Vošta, prof. JUDr. Jan Matějka, doc. JUDr. Jan Maria Novotný, doc. JUDr. Jiří Cvetler a vrchní rektorátní komisař JUDr. Stanislav Kratochvíl, sekretář děkanství. Profesoři Bušek, Vošta a Matějka byli dáni na dovolenou s čekatelným, soukromí docenti Cvetler a Novotný byli zbaveni docentury na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Dále prof. JUDr. Bohuš Tomsa dostal zákaz přednášet pro I.–III. semestr a působit jako zkušební komisař „v oborech jemu vzdálených“ a prof. JUDr. Miroslav Boháček byl zbaven působení v předsednictvu zkušebních komisí.¹⁰⁴

Ti profesoři a docenti, kteří mohli setrvat na právnické fakultě, byli podrobeni neustálému tlaku stranických orgánů, aby vstoupili do strany, účastnili se politického života na škole apod., dále museli absolvovat pravidelná prázdninová školení pořádaná ministerstvem školství, věd a umění.¹⁰⁵ Již v březnu 1948 tak např. mohla právnická komise KSČ rozeslat dopisy, v nichž vítala rozhodnutí profesorů Andrese a Krčmáře a docentů Bartoška a Lepšíka vstoupit do KSČ.¹⁰⁶ V červnu 1948 pak podal přihlášku do KSČ i prof. Solnař.¹⁰⁷

První fáze očisty po únoru 1948 však nebyla konečnou. Další fáze již však nebyla nárazová, ale pozvolná, profesoři a docenti byli propuštěni postupně. Častým postupem u profesorů bylo dát dotyčného na dovolenou a později ho přeradit do penze, docenti byli jednoduše propuštěni. Ve zprávě Miloslava Valoucha o výsledcích reformy studia na vysokých školách přednesené na poradě kulturně propagačního oddělení 5. dubna a po úpravách 12. dubna 1950 tak mohl autor konstatovat, že „bylo od února 1948 z vyučovacího procesu odstraněno celkem 80 (13 %) profesorů a 27 (6 %) docentů. Byli zapojeni četní noví externí učitelé a rovněž z části jmenováni noví profesoři. Problém výměny však ještě stále zůstává. Výměnu učitelů nelze provést v krátké době pro nedostatek odborně a politicky vyspělých kádří, a proto je třeba se zaměřit v současné době intenzivněji na převýchovu kladných typů dobrých odborníků na vysokých školách a na urychlení výchovy nového vědeckého dorostu. Současně je nutno však provádět výměnu tam, kde jsou pro to podmínky, a do vyučování na vysokých školách zapojovat aspoň částečně naše odborníky, kteří působí mimo vysoké školy.“¹⁰⁸

Větší zásahy do personálního obsazení fakulty přinesla opatření v souvislosti s přijetím nového vysokoškolského zákona a jeho zaváděním do praxe a s převedením státních zaměstnanců, mezi jinými i učitelů, ze služebního do klasického pracovního poměru k 1. dubnu 1950, a to zákonem č. 66/1950 Sb.¹⁰⁹ Dle něj bylo mnohem snadnější ukončit působení pedagoga na vysoké škole, přemístit jej nebo ho penzionovat.

Dne 18. září 1950 na I. zasedání předsednictva nově ustaveného Státního výboru pro vysoké školy se k odstranění nepohodlných učitelů z vysokých škol vyjádřil Miloslav Valouch: „*Konečně je třeba určitá opatření, aby na vysokých školách již nadále nepřed-*

*nášeli ti učitelé, kteří z důvodu ideologických a vzhledem k svému zaměření nejsou únosní pro vysoké školy. V této etapě jsou to hlavně především školy právnické a filosofické, event. i přírodovědecké, vysoké školy hospodářských věd a vysoká škola politických a sociálních věd. Návrhy nejsou sice ještě úplně připraveny, ale s ostatním materiálem budou předloženy příští týden v předsednictvu k projednání současně s otázkou vypořádání se s odsunutými učiteli po stránce formálně sociální.*¹¹⁰ Výše zmíněný návrh kádrového odboru ministerstva školství, věd a umění schválilo předsednictvo Státního výboru pro vysoké školy 21. září 1950 a posléze putoval do kádrového oddělení ÚV KSČ, nestihl se však provést do předpokládaného 1. října 1950, takže postiženým vyučujícím bylo prozatím sděleno, že nemohou na vysoké škole dále vyučovat.

Dotčeno bylo celkem 47 profesorů. Ti měli být penzionováni, přeřazeni na nové pracoviště mimo vysoké školy nebo s nimi měl být rozváznán pracovní poměr výpovědí.¹¹¹ Od studijního roku 1950/51 tak byli z Právnické fakulty Univerzity Karlovy odstranění přeřazením do penze profesori Tomsa a Čechrák. Prof. Boháčkovi měl být rozváznán pracovní poměr po vyhledání nového pracoviště.¹¹² Do jiného povolání měl být převeden prof. Valina.¹¹³ Nechme zaznít kádrovou charakteristiku prof. JUDr. Bohuslava Tomsy odůvodňující návrh na jeho penzionování: *„Na přednáškách a seminářích připouští volné diskuse a nemluví otevřeně o politických problémech. Do diskusí však zasahuje a pod rouškou objektivitě zesměšňuje obratným způsobem názory soudruhů. Má značný vliv na určitě studentské kruhy, někdy se mu daří ovlivnit i soudruhy.*“¹¹⁴

V období do konce roku 1951 byli z právnické fakulty odstranění ještě prof. Cyril Horáček, který byl penzionován, a prof. Zdeněk Peška, který byl obviněn z protistátní činnosti a odsouzen v procesu s Miladou Horákovou.¹¹⁵ S prof. Siblíkem byl rozváznán pracovní poměr.¹¹⁶ Prof. Janu Krčmářovi bylo postupně znemožněno přednášet, i když nebyl vysloveně perzekvován, a následně sám dne 16. května 1949 požádal o přeložení do výslužby pro svůj pokročilý věk a zdravotní obtíže. Zemřel již rok po svém odchodu z fakulty.¹¹⁷

Na přelomu roku 1952/53 v rámci 2. pětiletého plánu schválila vláda na svém jednání 30. prosince 1952 usnesení tohoto znění: *„Učinit rozhodná opatření k vyhledání profesorů a přednášejících, oddaných lidově demokratickému zřízení pro doplnění vysokých škol a odstranit z vysokých škol osoby, které neodpovídají odborným a politickým požadavkům lidově demokratického státu.*“¹¹⁸ Některými úředníky ministerstva školství, věd a umění bylo toto usnesení pochopeno jako výzva k jednorázové akci, čistce. Byla proto připravována směrnice k jejímu provedení a další opatření. Naštěstí pro vysokoškolské pedagogy vzniklo na počátku roku 1953 ministerstvo vysokých škol, do jehož čela byl jmenován Ladislav Štoll. Ten v dorozumění s pracovníky kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ nakonec celou akci zastavil s tím, že *„nebude prováděna žádná jednorázová očista, ale pedagogičtí i kádroví pracovníci ministerstva se daleko více zaměří za to, aby byli povyšováni mladí schopní učitelé a vědecktí pracovníci, aby byli vynikající odborníci z praxe získáni pro vysoké školy a na druhé straně, aby byli postupně z vysokých škol odvoláváni učitelé, kteří odborně nebo politicky nestačí požadavkům, které na ně klade výchova nové inteligence.*“¹¹⁹

Jednorázové akce ve formě čistek mezi pedagogy na vysokých školách se pak již na vysokých školách až do nástupu normalizace po roce 1968 ve zvýšené míře neopakovaly.¹²⁰

6. Rehabilitace po roce 1989

Možnost dosáhnout morálního či později i finančního odškodnění za vyloučení v případě studentů nebo za propuštění z vysokých škol v případě učitelů se naskytla až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Po uklidnění situace na Právnické fakultě Univerzity Karlovy začala již od března 1990 zasedat rehabilitační komise, jejíž členové byli jmenováni děkanem doc. Muchou a která si operativně hned zpočátku vytvořila vlastní prozatímní pravidla a zásady provádění rehabilitací, které byly schváleny vědeckou radou Univerzity Karlovy. Tato komise řešila nejen personální opatření na konci 40. a na počátku 50. let, ale i ta spojená s nástupem normalizace. Převážnou část její rozhodovací činnosti však tvořily žádosti o rehabilitaci studentů vyloučených právě v období od února 1948 do konce akademického roku 1952/53.¹²¹

V první fázi neměla rehabilitační komise oporu v centrálním normativu ministerstva, mohla tedy pouze v rámci platných studijních předpisů umožnit dostudování těm, kteří o tuto možnost měli zájem, a to s podstatnými úlevami. Bohužel tato možnost byla pro většinu studentů vyloučených po roce 1948 nepřijatelná hlavně z důvodu vysokého věku. Určitý zlom znamenal až Pokyn k jednotnému uplatňování zásad rehabilitace studentů vysokých škol v České republice ze dne 8. června 1990, č.j. 4616/90-SM, který byl vydán i na základě iniciativy Právnické fakulty Univerzity Karlovy¹²² a umožnil udělit akademický titul těm, kteří složili první státní nebo první rigorózní zkoušku. Rehabilitovaní, kteří nedokončili studium, obdrželi titul „doktor“, ti, kteří vykonali státní závěrečnou zkoušku, obdrželi ten titul, který by jim byl udělen při nepřerušení jejich studia.

Účinností zákona č. 87/1991 Sb.¹²³ přešly rehabilitace do kvalitativně nové fáze. Dle ust. § 18 odst. 2 tohoto zákona se zrušují „*rozhodnutí, jimiž byli žáci a studenti vyloučeni ze studia na školách poskytujících střední nebo vyšší vzdělání a na vysokých školách, pokud se tak stalo v důsledku politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody.*“¹²⁴ Rozhodnutí o vyloučení, a to v důsledku politické perzekuce studentů, byla tedy zrušena *ex lege*. Rehabilitační komise nyní nově vydávala potvrzení o délce absolvovaného studia, datu vyloučení a standardní délce studia v příslušné době pro orgány sociálního zabezpečení, kdy se předpokládaná doba studia započítávala do rozhodné doby pro přiznání starobního důchodu. Agenda žádostí podaným na základě výše zmíněného zákona tvořila převážnou část činnosti komise v roce 1991 a na počátku roku 1992, kdy byla její práce nejnintenzivnější, ani poté ale nebyly dořešeny všechny případy a komise fungovala i nadále.¹²⁵

Za dobu své činnosti zpracovala rehabilitační komise v úzké spolupráci se studijním oddělením a archivem Univerzity Karlovy cca 850 žádostí, z nichž převážně většině (789 osob) bylo vyhověno. Šlo především o studenty, vyučujících bylo minimum (necelých 25). Většina rehabilitovaných získala dodatečně titul „doktor“, 55 studentů dosáhlo akademického titulu Mgr. nebo JUDr.¹²⁶

I přes tento nesporný úspěch v podobě morální satisfakce se studenti dočkali finančního odškodnění až v roce 2009, kdy nařízením vlády č. 122/2009 Sb.¹²⁷ bylo studentům, kteří z politických důvodů nemohli dokončit studium, přiznáno jednorázové odškodnění ve výši 100 000,- Kč. Nárok na toto odškodnění měla „*osoba vyloučená z řádného studia na vysoké škole ČR v době od 25. 2. 1948 do 31. 12. 1956, pokud je občanem ČR a příslušná vysoká škola měla sídlo na území, které je součástí území dnešní České republiky.*“

*Rozhodnutí o vyloučení muselo být zrušeno § 18, 2, resp. 18, 3 zákona o mimosoudních rehabilitacích č. 87/1991 ve znění z. č. 267/1992 Sb.*¹²⁸ O přiznání této jednorázové náhrady rozhodovalo MŠMT.

Přes tyto pozitivní kroky ve směru rehabilitace vyloučených učitelů a studentů i nadále zůstávají některé křivdy nedořešeny, kdy odškodnění nemohli být studenti – občané ČR studující na vysoké škole na území dnešní Slovenské republiky nebo studenti – občané Slovenska studující na vysoké škole na území ČR, neboť Slovenská republika obdobnou právní úpravu nepřijala, ačkoliv se v konečném součtu jedná pouze o jednotlivé případy. Plné satisfakce se však již nikdy nedočkají ti, kteří v době komunistického režimu zemřeli a jimž bylo znemožněno pokračovat v akademické dráze, kdy byli odejiti a přerazeni do dělnických profesí, byli donuceni emigrovat a už se do své vlasti nevrátili, nebo byli předčasně penzionováni a dožili často v bídě a nouzi zapomenuti státem i jeho občany.

Poznámky

- 1 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. 1918–1990. Praha, 1998, s. 238.
- 2 Dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.
- 3 Tamtéž, § 2 odst. 1.
- 4 Dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., § 2 odst. 1 písm. j).
- 5 Tamtéž, § 3.
- 6 Tamtéž, § 4 odst. 1.
- 7 Tamtéž, § 5.
- 8 Tamtéž, § 16 a 26.
- 9 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 238.
- 10 Dekret č. 105/1945 Sb. byl novelizován zákonem č. 130/1946 Sb. a zákonem č. 247/1946 Sb.
- 11 Šlo o výnos MŠO ze dne 7. 6. 1945, č. A 22.434/45 – V/1. Viz NA, AÚV KSČ, f. 19/7, a.j. 288, s. 1.
- 12 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 242–243.
- 13 Výnos MŠO ze dne 7. 6. 1945, č. A 22.434/45 – V/1, § 13. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 555, kart. č. 55.
- 14 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 243.
- 15 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 555, kart. č. 55.
- 16 Tamtéž.
- 17 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*. Olomouc, 2012, s. 71–72.
- 18 Výnos MŠO ze dne 7. 6. 1945, č. A 22.434/45 – V/1, § 3. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 555, kart. č. 55.
- 19 Tamtéž.
- 20 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 243.
- 21 Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945, č. 16 Sb. o posuzování nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádném lidovém soudnictví; dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945, č. 17 Sb. o národním soudu; dekret prezidenta republiky ze dne 27. 10. 1945, č. 138 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti. Viz NA, AÚV KSČ, f. 19/7, a.j. 288, s. 1.
- 22 Zákon č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.
- 23 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 260.
- 24 NA, AÚV KSČ, f. 19/7, a.j. 288, s. 5.
- 25 Tamtéž, s. 6.
- 26 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 555, kart. č. 55.
- 27 HRADECKÁ, Vladimíra: KSČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách. In: *Věda v Československu v letech 1945–1953*. Sborník z konference 18.–19. 11. 1998. Praha, 1999, s. 275–286. Zde s. 276.
- 28 POUŠTA, Zdeněk: Univerzita Karlova a únor 1948. In: *1948. Únor 1948 v Československu*. Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Praha, 2011, s. 317–321. Zde s. 320.
- 29 Zákon č. 213/1948 Sb., § 1.
- 30 Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Vládní návrh zákona o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů – tisk č. 59* [online]. [cit. 27. 3. 2015]. Dostupné z [www: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0059_00.htm](http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0059_00.htm).

- 31 PULEC, Jiří – KALENDOVSKÁ, Jiřina: Akční výbory a poúnorová studentská očista na Masarykově univerzitě. In: *Universitas* 4, 1996, s. 32–38. Zde s. 35.
- 32 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 555, kart. č. 55.
- 33 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 34 Tamtéž.
- 35 Tak poúnorovou očistu obhajuje ve svých pamětech i Jiří Pelikán. Viz PELIKAN, Jiri: *Ein Frühling, der nie zu Ende geht*. Frankfurt am Mein, 1976, s. 77–78.
- 36 Šlo především o studentský pochod na Hrad 25. února 1948, kdy byly někteří aktéři posléze pozatkláni.
- 37 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách. In: *AUC-HUCP*. Roč. 36–38, 1996–1998, sv. 1–2, s. 87–93. Zde s. 88.
- 38 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 90–91.
- 39 Emil Ransdorf byl studentem právnické fakulty Univerzity Karlovy, členem národně socialistické strany a významným studentským funkcionářem (byl předsedou spolku Všehrd a Svazu vysokoškolského studentstva). Účastnil se manifestací studentů na podporu prezidenta Beneše v únorových dnech, následně se vyhnul zatčení, když se ukryl v suterénních prostorách právnické fakulty. Krátce po únoru 1948 emigroval.
- 40 BEČVÁŘ, Jindřich a kol. *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 280.
- 41 PULEC, Jiří – KALENDOVSKÁ, Jiřina: Akční výbory a poúnorová studentská očista na Masarykově univerzitě, s. 35 a 37.
- 42 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 92–93.
- 43 To bylo přejmenováno z ministerstva školství a osvěty na ministerstvo školství, věd a umění dle zákona č. 233/1948 sb., o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověre-nectev, a to s účinností od 22. října 1948.
- 44 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 88–89.
- 45 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 89.
- 46 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 28.
- 47 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 97.
- 48 HRADECKÁ, Vladimíra: KŠČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách, s. 277.
- 49 Výnos MŠVU ze dne 30. listopadu 1948, č. A 235.271/48 – V/1. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 50 Tamtéž.
- 51 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 29; POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 89.
- 52 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 53 Výnos MŠVU ze dne 6. 12. 1948, č. A 242.245/48 – V/1.
- 54 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 90.
- 55 Výnos MŠVU ze dne 4. 1. 1949, č. A 257.107/48 – V/1. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 56 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 90.
- 57 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 97.
- 58 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 295.
- 59 Výnos MŠVU ze dne 6. 12. 1948, č. A 242.245/48 – V/1. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 60 HRADECKÁ, Vladimíra: KŠČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách, s. 280.
- 61 Směrnice MŠVU ze dne 13. 1. 1949, č. A 7.732/49 – III/2.
- 62 Viz výnos MŠVU ze dne 6. 12. 1948, č. A 242.245/48 – V/1.
- 63 Směrnice MŠVU ze dne 13. 1. 1949, č. A 7.732/49 – III/2.
- 64 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 295.
- 65 POUSTA, Zdeněk: Studijní prověrky na českých vysokých školách, s. 92.
- 66 Tamtéž, s. 90.
- 67 Byl zaveden předběžný zápis a uchazeč byl přijímán kromě maturitního vysvědčení a prospěchu na střední škole i na základě posudku ředitele střední školy a národního výboru v bydlišti uchazeče. Viz NA, f. MŠK, Věstník ministerstva školství a osvěty 1948, s. 258 a s. 368–370. Výnos MŠO z 29. 5. 1948, č. A-113 969-V a Výnos MŠO z 21. 7. 1948, č. A-152 113-V.
- 68 HRADECKÁ, Vladimíra: KŠČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách, s. 279.
- 69 HRADECKÁ, Vladimíra: KŠČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách, s. 279–280.
- 70 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 29.
- 71 Tamtéž.
- 72 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 295.
- 73 Tamtéž.
- 74 AUK, f. Čestný soud, kart. č. 56. Viz URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 109–110.
- 75 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 30.
- 76 Tamtéž.
- 77 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 30; HRADECKÁ, Vladimíra: KŠČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách, s. 283; URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 98–100.

- 78 HANZAL, Josef: „Studijní“ prověrky na vysokých školách, s. 30.
- 79 Směrnice MŠVU ze dne 13. 1. 1949, č. A 7.732/49 – III/2.
- 80 Oběžník MŠVU ze dne 19. února 1949, č. 31.000/49 – III/1.
- 81 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 101.
- 82 Výnos MŠVU ze dne 21. března 1949, č. 44.465/49 – III/1 a dodatky k němu ze dnů 21. března, 30. března, 9. dubna, 20. května a 22. června 1949. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 83 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 288, s. 31a a násl.; URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 101.
- 84 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 296.
- 85 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 86 Tamtéž.
- 87 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 88 BEČVÁŘ, Jindřich a kol. *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 279–280.
- 89 ČECHURA, Jaroslav. Rektorský rok Karla Engliše. In: *Věda v Československu 1945–1953*. Sborník z konference 18.–19. 11. 1998. Praha, 1999, s. 255–273. Zde s. 271.
- 90 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 289, s. 28. Srov. *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Usp. Petra SKŘEJPKOVÁ. Praha, 2009, s. 659.
- 91 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 281.
- 92 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 93 Výnos MV ze dne 27. 2. 1948, č. B-3244–27/2 – 1948 – IV/1, o prozatímních opatřeních o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby; výnos MV ze dne 1. 3. 1948, č. B-3244–1/3 – 1948 – IV/1, o prozatímních opatřeních o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby a o výměře studijních příjmů; výnos MV ze dne 3. 3. 1948, č. B-3244–2/3 – 1948 – IV/1, o pokračování očištění akce prováděné akčními výbory Národní fronty; výnos MV ze dne 4. 3. 1948, č. B-3244–4/3 – 1948 – IV/1, o začlenění zaměstnanců odstraněných z veřejné služby do práce. Viz také Věstník ministerstva vnitra 1948, s. 121–122. Oběžník ministerstva vnitra ze dne 15. 3. 1948, č. B-3244–9/3 – 1948 – IV/1.
- 94 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 85.
- 95 Výnos MV ze dne 3. 3. 1948, č. B-3244–2/3 – 1948 – IV/1.
- 96 Tamtéž.
- 97 Výnos MV ze dne 4. 3. 1948, č. B-3244–4/3 – 1948 – IV/1.
- 98 Oběžník MŠO ze dne 15. března 1948, č. A-58.250/48 – V/3.
- 99 Oběžník MŠO ze dne 15. března 1948, č. A-58.250/48 – V/3. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 100 Oběžník MŠO ze dne 7. dubna 1948, č. A 69.794/48 – V/3. Viz AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 101 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 102 Zákon č. 213/1948 Sb., § 2 odst. 2.
- 103 AUK, f. Právnická fakulta, inv. č. 556, kart. č. 55.
- 104 Tamtéž.
- 105 Tamtéž.
- 106 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 289, s. 47–49 a 52. Srov. KUKLÍK, Jan: *Profesor Jan Krčmář*. Pozapomenutá osobnost pražské civilistiky. Praha, 2008, s. 108.
- 107 Tamtéž, s. 76.
- 108 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 12, s. 442–443.
- 109 Zákon č. 66/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců.
- 110 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 300, s. 3.
- 111 URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, s. 87.
- 112 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 300, s. 14–16.
- 113 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 316, s. 24.
- 114 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 278, s. 252.
- 115 BEČVÁŘ, Jindřich a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 383.
- 116 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 302, s. 68.
- 117 KUKLÍK, Jan: *Profesor Jan Krčmář*, s. 107 a s. 110.
- 118 NA, AÚV KSC, f. 19/7, a.j. 272, s. 131.
- 119 Tamtéž, s. 131–132.
- 120 Určitou výjimkou mohlo být hromadné penzionování profesorů v roce 1958/59.
- 121 KINDL, Vladimír: Rehabilitace na Právnické fakultě UK v letech 1990–1998. In: *Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348–1998*. Jubilejní sborník. Praha, 1998, s. 276–281. Zde s. 276–277.
- 122 Rehabilitační komise se zasadila i o odstranění některých nedostatků prvotního pokynu, což bylo provedeno vydáním Doplnku tohoto pokynu ze dne 24. 8. 1990. Viz KINDL, Vladimír: Rehabilitace na Právnické fakultě UK, s. 279.
- 123 Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

- ¹²⁴ Tamtéž, § 18 odst. 2, ve znění účinném do 9. 6. 1992 (zákonem č. 267/1992 Sb. byl text stejného znění přesunut do odst. 3 téhož ustanovení).
- ¹²⁵ KINDL, Vladimír: Rehabilitace na Právnické fakultě UK, s. 280–281.
- ¹²⁶ Tamtéž, s. 285 (Příloha IV – Statistické údaje o rehabilitačním řízení (k 1. 3. 1998)).
- ¹²⁷ Nařízení vlády č. 122/2009 Sb., o odškodnění studentů vysokých škol, kterým bylo v období komunistického režimu z politických důvodů znemožněno dokončit studium na vysoké škole. Toto vládní nařízení bylo vydáno k provedení ust. § 8 zákona č. 1998/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.
- ¹²⁸ KINDL, Vladimír. Paradoxy nezdařené unifikace a nekoordinované soudní rehabilitace. Dva případy různého dopadu československého zákona na území českých zemí a území Slovenska. In: *Historické právne systémy a integrácia Európy*. 1. část – Sekcia právne dejiny. Slovenská časť. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax. Bratislava, 2011, s. 73–76.